

Utopia jako część świadomości ludzkiej

Autor tekstu: **Lucyna Nieuważna**

Świadomość utopijna

Świadomość utopijna jest nieodzownym elementem percepcji człowieka. Zarówno wpływa na odbiór rzeczywistość, jak i na kształtowanie jej. Od samej Utopii, świadomość różni się tym, iż jest zespołem idei filozoficznych, która wytwarza u człowieka pewne wartości, według których podąża. Utopia jako element szczęścia jest ostatecznym celem człowieka. Świadomość utopijna zaś pomaga człowiekowi obrać drogę ku Utopii — rozumianej tu jako szczęście. O świadomości utopijnej mówimy:

„tylko wtedy, gdy każda postać utopii jest nie tylko żywią „treścią” odpowiedniej świadomości, lecz też przynajmniej w tendencji obejmuje świadomość w całej jej rozciągłości. [...] W utopijnym centrum świadomości styka się specyficznie ukształtowana wola działania i sposób patrzenia; warunkują się one wzajemnie i kształtują daną formę historycznego przeżywania epoki, tak, że można tu twierdzić z całą chyba słusnością, że w ostatecznym rozrachunku najważniejszym symptomem danej organizacji struktury świadomości jest owa zgodna z nią forma historycznego przeżywania epoki. Można mianowicie na podstawie struktury konkretnego historycznego przeżywania epoki jasno pokazać, że związane jest ono najściślej z utopijnym centrum danej świadomości, że jest bezpośrednim promieniowaniem danej postaci elementu utopijnego.” [1]

W tym wypadku Utopia pojawiając się w świadomości ludzkiej, w której przechodzi przez etapy, przyjmując różne kształty. Dana jej forma może reprezentować epokę wyrażając jej wszelkie obawy i nadzieje. W zależności od etapu ewolucji człowieka, świadomość utopijna przyjmuje różne postacie.

„Projekcja idealnego świata [...] jest charakterystyczna dla utworów, które powstały na przestrzeni wielu wieków, rozmaitych, często odmiennych epok czy nurtów literackich, i sprawia, że wszelkie utopie odbijające ludzką mentalność powiązane są ściśle z konkretną historyczną realnością.” [2]

I dalej:

„Utopię łączą liczne i złożone stosunki z koncepcjami filozoficznymi, literaturą, ruchami społecznymi, prądami ideologicznymi, symboliką zbiorową i wyobraźnią zbiorową. Granice utopii stają się coraz bardziej ruchome, ponieważ sama ona podlega społecznej i kulturalnej dynamice. Jej struktury poczynają ogarniać wszystkie nadzieje zbiorowe związane z poszukiwaniem społecznego i moralnego ideału, a jednocześnie stają się aktywnym czynnikiem krystalizacji niejasnych i rozproszonych marzeń. Wyobrażenia Nowego Społeczeństwa stają się więc jednym z miejsc, niekiedy najważniejszym, oddziaływania wyobraźni społecznej, sferą, w której są gromadzone, opracowywane i wytwarzane marzenia społeczne. Wyobrażenia te stanowią więc swego rodzaju układ, o imiennej skuteczności, umożliwiający tworzenie jednolitego zbiorowego schematu zarówno interpretacji, jak zespolenia pola doświadczeń społecznych oraz horyzontu oczekiwań, a także sprzeciwów, obaw i nadziei, jakie to pole otacza.” [3]

Karl Mannheim określa również jako świadomość utopijną, świadomość która nie pokrywa się z rzeczywistością ją otaczającą. Reasumując owo pojęcie, które dotyczy każdego człowieka (bowiem wszyscy posiadamy świadomość utopijną), poprzez pragnienie szczęścia człowiek tworzy marzenia o lepszym świecie, stwarzając przy tym wszelkiego rodzaju wizje i myśli, które warunkują u niego chęć zmiany. Świadomość utopijna tworzy pole do działania, a więc jest początkiem ewolucji ludzkości.

Można by sięgać głębiej, mianowicie badać korelacje tej świadomości z innymi częściami ludzkiego umysłu, jednak mnie najbardziej interesuje droga, którą w dalszej mierze pokonuje idea, zrodzona w świadomości ludzkiej.

Myśl utopijna

Myśl utopijna związana jest przede wszystkim z polityką. Wytworzona bezpośrednio ze

świadomości utopijnej człowieka, zostaje ukonkretniona z wyszczególnionym głównym celem. W ostatecznym etapie konkretyzacji, myśl przeradza się w program — najczęściej ideologię.

Z myślą utopijną mamy do czynienia w polityce na każdym kroku. Od początku kształtowania się idei, rodzi się historia myśli społecznej i politycznej.

„Historia myśli społecznej jest w niemałym stopniu historią utopii i utopizmu, i oczywiście ich przeciwieństwa — antyutopizmu. Z utopiami negatywnymi, zwanymi także dystopiami, spotykamy się w późniejszych wiekach, po okresie Odrodzenia, kiedy przestano już wierzyć w marzenia utopistów i wyzbyto się złudzeń.” [4]

Utopia w tym względzie jawi się jako krytyka:

„Projekt świata w 'Utopii' Thomasa Morusa jest historycznym potwierdzeniem tezy, że naukę i technikę nowożytności określało od początku myślenie utopijne. [...] Thomas Morus nie tylko odkrył podstawową strukturę nowożytnego projektowania światów; przejrzał też zarazem jego dwuznaczność. Immanentne światu myślenie i działanie wydaje się niemożliwe bez utopii. [...] Wiedział dokładnie, że utopia jest wprawdzie nieodzowna, ale antycypowanej w niej totalności nie uda się nigdy zrealizować. Utopiści XIX i XX wieku nie są tak oświeceni [...] Ich utopie urzeczowione są niebezpieczne, mogą mieć krwawe następstwa. Do tego czasu pouczono nas o tym tak gruntownie, że nie należałoby się już domagać "utopii konkretnych". Figurą myśli potrzebną nam, byśmy mogli rozwiązywać problemy XX wieku, nie jest utopia „konkretna”, lecz „krytyczna”. Jest to utopia „krytyczna” w podwójnym sensie: po pierwsze każda utopia zawiera metodyczny schemat przesłanek racjonalnej krytyki aktualnych sytuacji, a po drugie, krytyczna utopia musi w ciągłej samokrytyce świadomości uwidaczniać niezbywalne rozróżnienie między utopią i rzeczywistością.” [5]

Można by wymieniać niepowodzenia myśli utopijnych (w tym względzie politycznych), które starano się realizować. Temat jest bardzo szeroki, jednak jedyne co chcę ukazać, to fakt, iż myśl utopijna śmiało przekształcić się może w historię ludzkości.

Wypada zapytać, w której części rodzą się opisy idealnych społeczności, krain i państw? Otóż na każdym etapie kształtowania się myśli utopijnej. Ideologie bowiem to jedna z dróg, w którą obierają idee myślicieli/utopistów. Większość społeczeństwa jedynie pozostawia na etapie idei, nie brnąc dalej, nie czyni ich realnymi (w tym sensie realny mam na myśli wypowiedziany, idea, która przestaje funkcjonować jako twór jednostkowy, a zostaje oddany do użytku publicznego).

Myślenie utopijne, w kontekście historycznym, najbardziej ukazuje problemy epoki oraz nakreśla poniekąd przyszłe dzieje społeczeństwa. W czasach współczesnych ukazuje realne problemy. Jest to pomoc przy ocenie rzeczywistości.

„Myślenie utopijne pozwala na "destrukturalizację" istniejących koncepcji rzeczywistości i na możliwość zróżnicowanego jej odczytywania. Niektórzy wręcz sądzili, iż bez kategorii tego, co możliwe, nie potrafimy w ogóle rozumieć świata realnego. Inni wskazywali, iż myślenie utopijne traktowane synchronicznie ma charakter urzeczywistniania tego, co możliwe w porządku symbolicznym, traktowane zaś diachronicznie stwarza określony dystans, co pozwala kwestionować teraźniejszość. [...] Gdy ideologie kierują się właśnie ku usztywnieniom, ponieważ optymistycznie akcentują pokrewieństwo między rzeczywistością i racjonalnością, myślenie utopijne kwestionuje, by jakkolwiek ekstrapolacja teraźniejszości mogła umacniać racjonalność przyszłości i prowadzi do paradoksalnego przeświadczenia, iż „akceptacja irrealizmu utopii jest najlepszą rękojmnią jej rzeczywistości możliwej.” [6]

Wszelkie formy myślenia utopijnego skierowane są przeciwko naturze ludzkiej i tradycyjnym formom egzystencji, ponieważ człowiek jest niedoskonały. Jest to dychotomią między teorią a praktyką, gdzie pragnienie szczęścia i sprawiedliwości, bardzo często wykorzystuje przemoc, aby swoje założenia wprowadzić w życie, mimo że nie wywołują one zadowolenia społeczeństwa, w którym mają być praktykowane. Wynika to z radykalnego przeciwieństwa między Utopią a naturą ludzką.

W ten oto prosty sposób od świadomości utopijnej, którą posiada każdy człowiek, wychodzi idea, ta przechodzi w myśl, która przekształcona w ideologię stwarza wydarzenia historyczne. Każda pojedyncza jednostka poprzez pragnienie „lepszego jutra” może przyczynić się do zmiany ogólnoswiatowej. Jest to bardzo uproszczony schemat, bowiem można by go rozszerzyć poprzez próbę wymienienia, co tak naprawdę rodzi się z myśli utopijnej, co powstało dawniej oraz jak jest teraz.

„Rozumienie utopii jako aktualnej inspiracji [...] uwydatnia znaczenie kategorii

"tutaj i teraz" jako żywego ośrodka utopii, w którym może się wyrażać zarówno osobowościowa natura człowieka -jego twórczość i samorealizacja — jak i jego natura społeczna, a więc wspólnota z ludźmi i światem, wzajemna pomoc, praca zespołowa." [7]

Utopia w pewien sposób łączy społeczeństwo, bowiem to podstawa w funkcjonowaniu oraz utrzymaniu zbiorowości ludzkiej. Ideologia, czy myśl społeczna wiąże się ściśle z kategoriami myślenia utopijnego. Jednak ideologia i Utopia to zupełnie inne pojęcia.

Potrzebne jest tu rozróżnienie tych pojęć:

Utopia a ideologia

Trudno jest określić co jest uznawane za ideologię a co za Utopię, bowiem zależy to od etapu ich funkcjonowania w historii ludzkiej myśli. Różne grupy, w różnych okresach będą je inaczej klasyfikować. Podstawowym rozróżnieniem między tymi dwoma pojęciami, jest to, że ideologia jest częścią Utopii. Dla Karla Mannheima:

„Utopijną będziemy nazywać tylko taką "transcendentną wobec rzeczywistości" orientację, która przechodząc do działania jednocześnie, częściowo lub całkowicie rozsądzać będzie istniejący w danym czasie porządek bytu. Ograniczenie utopii do takiej orientacji transcendentnej wobec rzeczywistości, która równocześnie rozsądza istniejący porządek, pozwala odróżnić świadomość utopijną od ideologicznej. Można bowiem orientować się na czynniki obce rzeczywistości, transcendentne wobec niej, a jednak działać na rzecz urzeczywistnienia czy też ciągłej reprodukcji istniejącego porządku życia. [...] Ideologiami nazywamy te wyobrażenia wobec rzeczywistości transcendentne, które de facto nigdy nie osiągają realizacji zawartych w nich treści. [...] Dopiero z chwilą, gdy określone grupy ludzi włączyły te obietnice w swoje działanie i próbowały je urzeczywistnić, ideologie te stały się utopiami." [8]

Dla społeczeństwa wszelkie deformujące rzeczywistość działania, wyobrażenia są Utopią. Jednak przejście z ideologii do Utopii nie jest jednokierunkowe.

„Można więc mówić o pewnym biegu życia, cyklu życia utopii czy ściślej cyklu życia wizji [...] Innowacja (i związane z nią początkowo: entuzjazm, kreatywność, lekkość, wiara) tylko do pewnego momentu jest utopią, wizją alternatywną; wprowadzona w życie ulega petryfikacji, formalizacji, instytucjonalizuje się, przekształca w ideologię — inicjatywę przejmują władze organizacji. Utopia może osiągnąć swój cel, może zostać zrealizowana; wtedy nieuchronnie przekształca się w ideologię i wcześniej czy później dochodzi do powstania nowych kontrutopii." [9]

I dalej:

„Podczas gdy ideologie usprawiedliwiają i "zasłaniają" władze i wpływy panującej grupy społecznej, utopie chcą władzę „odstąpić” oraz pomóc uciskanym i pokrzywdzonym warstwom w osiągnięciu prawa i wpływu. Rozwój społeczny można sobie wyobrazić jako porządek ustrojowy i jego ideologia, a z drugiej - opozycyjna utopia, która ze swym wzorcowym scenariuszem przyszłości i celną krytyką zamierza rozsądzić istniejący system i dość do władzy. Po przejęciu władzy przedstawiciele danej utopii popadają w znane już tory myślenia, które polegają na tworzeniu ideologii mającej zapewnić utrzymanie wywalczonego statusu." [10]

Ideologia chce zachować obecny stan, Utopia dąży do jego zmiany. Jednak w chwili gdy owy porządek zostaje wzniesiony na rzecz nowego, zrealizowana Utopia przechodzi w kolejną ideologię itd. Dokonuje się to na poziomie społeczno-politycznym.

„Utopia to miejsce dobre i jednocześnie miejsce, którego nie ma, a to dlatego że wcześniej czy później utopia "wypacza się" w ideologię." [11]

Utopia a mit

Definicja mitu:

1. Opowieść sakralna wyjaśniająca w postaci alegorycznej i symbolicznej zjawiska natury lub życia ludzkiego zgodnie z wierzeniami w dawnych religiach pogańskich.
2. Konstrukcja światopoglądowa i artystyczna, swoista forma myślenia na podłożu

magii i kultów religijnych.

3. W znaczeniu wtórnym, opinia osnuta częściowo na faktach, częściowo tendencyjnie preparowana, dotycząca zdarzenia lub osoby, ma zwykle na celu popularyzację określonych poglądów i sugestywne oddziaływanie na odbiorców. [\[12\]](#)

Mit to uniwersalny tekst kultury, opowieść o powstaniu i naturze bogów, świata, człowieka, zbiorowości ludzkich. Utopia wiele czerpie z mitu i odwrotnie, niektóre mity związane są z wyobrażeniami utopijnymi. Utopia jest przedłużeniem mitu, czasami i sama może organizować życie zbiorowe.

„Między mitami i utopiami odbywa się ciągła wymiana: utopie rozszerzają i radykalizują obietnicę przyszłości (choć może się również zdarzyć, że prowadzi do jej zastygnięcia w zamkniętym systemie wyobrażeń), a jednocześnie czerpią z mitów dynamikę i materiał symboliczny. [...] W każdym z mitów można znaleźć jeden lub kilka punktów zaczepienia dla wyobraźni utopijnej, jedno lub kilka miejsc, które można wypełnić utopijnymi wyobrażeniami. W wyobrażeniach tych mniej lub bardziej mętne i rozproszone obietnice oraz marzenia zostają opracowane i ujęte w pewną strukturę, przełożone na obraz innego społeczeństwa, mniej lub bardziej radykalnie zrywającego z istniejącą rzeczywistością. Stopień opracowania tych przedstawień, ich formalizacji i ich ścisłości jest zmienny w zależności od mitu, a zwłaszcza różnych jego wariantów.” [\[13\]](#)

Badaniem tego problemu podjął się J. Sorel, który właśnie w początkach XX wieku przeciwstawiał mit i Utopię, traktując mit jako wyraz woli grupy przygotowującej się do zburzenia istniejącego porządku i upatrując w nim czynnik mobilizujący do czynu. Utopia natomiast była dla niego dziełem teoretyka, który w rezultacie obserwacji i badania faktów tworzy model pozwalający na porównywanie istniejących społeczeństw. Sorel jednak wyróżnia tu przede wszystkim polityczny mit przeciwstawiając go Utopii.

„Przez "utopię" Sorel rozumie sztuczny model idealnego społeczeństwa, który zostaje ukazany masom jako ostateczny cel i spełnienie ich dążeń oraz ich walki. Utopia jest wytworem pracy intelektualnej i spekulatywnej. Jej twórcami są intelektualiści, znajdujący się na zewnątrz spontanicznego ruchu mas, którymi mogą łatwiej manipulować za jej pomocą. Natomiast mit polityczny, w specyficznym sorelowskim znaczeniu tego terminu, jest szczególną formą świadomości zbiorowej. Jego wyrazem jest jakaś idea przewodnia, będąca jednocześnie hasłem do masowej walki i symbolicznym obrazem tej walki oraz jej sensu. Mit wyrasta ze spontanicznego buntu mas, toteż nigdy nie jest skończony i zakrzepły. Utopia — to układ wymyślonych instytucji, model, do którego można odnosić istniejące społeczeństwa, aby zmierzyć wynikające z nich zło i dobro. Z utopią, jak z każdą instytucją społeczną, można się nie zgadzać, można o niej dyskutować, co skłania umysły ku punktowym reformom. Natomiast mit polityczny nie daje się rozłożyć na części, które można byłoby próbować tu i ówdzie zastosować. Mit jest bezdyskusyjny, porywa masy i ożywia ich walkę.” [\[14\]](#)

Dalej autor pisze:

„W mitycznej wersji swojej historii Rewolucja przedstawiona jest jako absolutny początek, jako czyn założycielski i jako walka ludu, będącego zbiorowym bohaterem mitu, z jego rzeczywistymi i urojonymi przeciwnikami w zwycięskim marszu ku Nowemu Społeczeństwu. Mit otwiera się tym samym na wyobrażenia dotyczące innego społeczeństwa i włącza je do własnej struktury. Można też zauważyć ruch w odwrotnym kierunku: utopijne wyobrażenia Nowego Społeczeństwa są tworzone i rozpowszechniane w perspektywie mitu rewolucyjnego. Przyjmują one i rozbudowują społeczne nadzieje i marzenia, nadając im strukturę zgodną z własnymi schematami organizacyjnymi. [...] Utopia nie posługuje się już językiem fikcji.” [\[15\]](#)

Współczesność korzysta z mitów coraz częściej, najbardziej powszechnym jest mit postępu oraz mit raj. Bloch widział Utopię jako zjawisko kultury, które wiedzie społeczeństwo ku przyszłości. Inny badacz, Mircea Eliad, definiuje ją jako:

„wyraz tęsknoty do źródeł, chęć odnalezienia pierwocin historii, "absolutnych początków". Jak pokazuje historia religii [...] pragnienie powrotu do stanu pierwotnego oznacza także pragnienie ponownego rozpoczęcia historii, tęsknotę za przeżyciem rozkoszy i uniesienia właściwego „początkom”, krótko mówiąc, tęsknotę za utraconym Rajem. Utopia należy więc do „syndromu rajskiego”, który można znaleźć

w najrozmaitszych kulturach, w ich mitach, eschatologiach, wizjach milenarystycznych itp." [16]

Mit to przede wszystkim historia dotycząca początków, ale również odnosi się do społeczeństwa nowożytnego, wykorzystując go jako wypowiedź, którego głównym celem jest oddziaływanie na świadomość społeczeństwa.

„Za pomocą irracjonalnych elementów mitu w ideologiach politycznych, tworzenie swoistych wzorów osobowych i wzorców zachowania, które apelują nie do opartej na faktach wiedzy, ale do wszelkiego typu emocji, uprzedzeń, przesądów, zastygłych, nie poddawanych krytyce sposobów myślenia." [17]

Chodzi o modelowanie zachowań ludzkich co ściśle wiąże się z ideologią społeczną. Utopia czerpie z mitów, szczególnie we współczesności.

„Odkąd rzeczywistość przestała być już tym, czym była, nostalgia nabiera swego pełnego znaczenia. Mnożą się i rosną w cenę mity początku i znaki rzeczywistości. Mnożą się i rosną w cenę wtórne prawdy, obiektywności i autentyczności. Następuje eskalacja prawdziwości, osobistego przeżycia, zmartwychwstanie figuratywności tam, gdzie przedmiot i substancja już zniknęły. Panicznie produkuje się rzeczywistość i referencję, a proces ten przebiega równolegle i ma większe jeszcze natężenie niż szaleństwo produkcji materialnej." [18]

Utopia a science fiction

Definicja science fiction:

„Proza fantastyczno naukowa, w której świat przedstawiony umieszczony jest w przyszłości w stosunku do czasu napisania i oparty na wizjach oraz prognozach przyszłego rozwoju techniki. [...] usiłuje dokładnie przedstawić człowieka w świecie nie znanych jeszcze maszyn; wykorzystuje niekiedy motywy znane innym typom (np. fantastyki — podróże na inne planety), wątki baśniowe zastępuje jednak fantazją technicystyczną. [...] S. f. podejmuje niekiedy współczesne problemy filozoficzne i społeczne łącząc je z elementami — utopii bądź antyutopii." [19]

Jednak w Internecie mamy do czynienia z następującą definicją:

„American Heritage Dictionary of the English Language definiuje science fiction jako "fikcję, w której osiągnięcia i wynalazki naukowe są elementem fabuły lub tła, zwłaszcza zaś dzieło oparte na przewidywaniach naukowych możliwości w przyszłości". Tak więc science fiction ma do czynienia z materialnym wszechświatem i dyscyplinami naukowymi, takimi jak astronomia, ekonomia, socjologia, medycyna i podobne, z których wszystkie posiadały materialną bazę." [20]

Z definicji wynika, że Utopia jak i Antyutopia są elementami, z których science fiction czerpie inspiracje. Spotkałam się z definicją, gdzie Antyutopia występowała jako podgatunek literatury science fiction. Jednak należy podkreślić, iż Utopia nie jest jedynie określeniem literackim, bowiem znaczy coś więcej, choć powieść utopijna jest odmianą powieści fantastycznej, przedstawiającej życie w idealnym urządzonym, fikcyjnym państwie.

„Utopia jest jednym z najstarszych zjawisk literackich, w których pojawiają się elementy fantastyczne w świecie fikcyjnym. Ich funkcja w utopii jest nieraz tak znacząca, że często uznaje się ją nawet za "gatunek fantastyczny. [...] Świat Utopii to nie świat literacki. Jest to rzeczywistość, która dla uważnego czytelnika wyłonić się może z opisów podręcznika geograficznego, omawiającego także strukturę polityczną i społeczną państwa. Literackość więc utworu nie jest kształtowana głównie przez te partie dzieła, których czytelnik przyzwyczał się odnajdywać elementy fantastyki. Jest ona formowana przede wszystkim przez sama ramę Utopii.[...] Podstawowy kontrast Utopii (a sf) nie jest zawarty w opozycji fikcja — fantastyka, lecz w przeciwstawieniu literatura stosowana — fikcja literacka." [21]

Kolejno autor pisze:

„Mimo iż element fantastyki w Utopii nie kształtuje fantastycznego świata literackiego, pełni on jednak ważną funkcję w kreowaniu płaszczyzny fikcyjności i dzięki temu przesuwa utwór w sferę literatury jako sztuki." [22]

Science fiction to gatunek literacki opisujący zdarzenia w przyszłości, czerpiący z osiągnięć technologicznych. Utopia przedstawia się w tej dziedzinie jedynie jako wizja idealnego społeczeństwa w przyszłości. Obie dziedziny opisują zjawiska, które mają szansę na realizację przyszłości, jednak Utopia znaczy więcej niż science fiction. Fantastyka przewiduje nie istniejące jeszcze rzeczy, które prawdopodobnie zostają osiągnięte dzięki wiedzy. Utopia to działanie mające na celu zmianę istniejącego stanu rzeczy. To nie tylko fantazje o lepszym życiu, ale pierwsze kroki stawiane ku jej realizacji. Fakt, że obecny w danej epoce stan technologiczny nie pozwala na jej realizację ale jedynie snucie jej, nie oznacza, że jest to fantazjowanie. Science fiction narodził się dopiero w XX wieku. Utopia obecnie jest nie tyle opisem lepszego świata co krokiem, początkiem w realizacji tej wizji.

„Poszukiwanie w utopii źródeł zjawiska, które krytyka określa mianem science fiction, wydawać by się mogła dość powierzchowną hipotezą. Niemniej pamiętać należy, iż związki pomiędzy długowieczną tradycją utopii i tymi gatunkami dwudziestego stulecia, które chętnie operują fantastyką, winny być niezwykle silne, skoro to utopia właśnie wypracowuje w swym rozwoju cały aparat zabiegów służących do przekazania obrazu społeczeństw i krajów obdarzonych fantastycznością.” [23]

Podsumowując: pojęcia mitu, Utopii oraz science fiction czerpią z siebie nawzajem. Na wielu płaszczyznach pokrywają się z sobą. Mit jest inspiracją dla fantastyki, szczególnie drugiego jej działu — fantasy. Różni go od fantastyki przede wszystkim jego znaczenie dla społeczeństwa, bowiem mit to przedmiot wiary. Można by podciągnąć kwestię wiary w pojęcie Utopii, jednak w Utopii mamy do czynienia przede wszystkim z nadzieją — a to dwa różne pojęcia.

„Posiadanie nadziei oznaczapewien stan. Jest to wewnętrzna gotowość intensywnej, lecz nie spełnionej jeszcze aktywności. Funkcjonujące w obrębie zachodniej kultury pojęcie [...] "działać" to „być zajęтым robieniem czegoś, krzątać się” (na przykład wokół prowadzonego przez siebie interesu).

[...] Obok nadziei, bez której niemożliwe jest prawdziwe życie, innym istotnym elementem jego struktury oraz dynamiki ludzkiego ducha jest wiara. Nie jest ona uboczną formą wyznania czy wiedzy ani też wierzeniem w to czy tamto, lecz przekonaniem o tym, co jeszcze nie dowiedzione, wiedzą o rzeczywistych możliwościach, świadomością brzemienności. Jest racjonalna, jeśli odwołuje się do wiedzy o realnym, choć jeszcze nie narodzonym. Oparta zaś na potencjale wiedzy i wnikliwym rozumowaniu nie jest, podobnie jak nadzieja, przewidywaniem przyszłości, lecz wizją terażniejszości w stanie oczekiwania. [...] Jest to zatem pewność ludzkiego wyobrażenia i zrozumienia realnej możliwości, nie zaś niepodważalnego przewidywania ostatecznego rezultatu.” [24]

W nowym pojęciu rzeczywistości, z jakim mamy do czynienia, mit na nowo zyskuje znaczenie, przejawia się jako jeden z elementów które nadbudowują rzeczywistość. Również science fiction staje się owym elementem.

"Science-fiction: ta najczęściej nie jest niczym więcej, jak przesadną projekcją rzeczywistego świata produkcji, która nie jest jednak jakościowo od niego różna. Mechaniczne bądź energetyczne przedłużenia, prędkości i moce podniesione zostają do potęgi n-tej, jednak schematy i scenariusze pozostają takie same jak w dziedzinie mechaniki, metalurgii itp. Projekcyjna hipostaza robota. (Ograniczonemu światu epoki preindustrialnej utopia przeciwstawiała świat alternatywny i idealny. Do potencjalnie nieskończonego świata produkcji, science-fiction dołączazwielokrotnienie własnych możliwości). [...] Otwarte zostaje pole dla symulacji w sensie cybernetycznym, to znaczy dla wielokierunkowej manipulacji owymi modelami (scenariusze, inscenizacje symulowanych sytuacji itp.), jednak wówczas nic nie odróżnia już owej operacji sterowania od operacji samej rzeczywistości: nie istnieje już fikcja. [25]

Pojęcie Utopii jest bardziej rozbudowane i powiązane z innymi dziedzinami. Realizacja Utopii wiąże się z nowym pojęciem rzeczywistości, gdzie mit oraz science fiction stają się materiałem do jej budowy. Są elementami przynależnej Utopii, dlatego we współczesnym rozumieniu Utopii jest ona również bliska pojęciu nauki. Ideologia przekształca się w Utopię, w chwili realizacji, dlatego na równi z pojęciem mitu oraz science fiction snuje wizje przyszłości, w której zrealizują się wizje utopijne.

Utopia to w pewien sposób również forma światopoglądowa.

„Jedno wydaje się pewne: człowiek nie może żyć bez marzeń i ideałów, bez tworzenia utopii i bez prób ich urzeczywistnienia, które nadają sens jego egzystencji w obu wymiarach — duchowym i materialnym, jednostkowym i zbiorowym.” [26]

Jako część świadomości ludzkiej, jako realizacja mitycznych wierzeń, jako nadzieja objawiająca się w fantastycznych wizjach, Utopia jest poniekąd historią ludzkości, obrazem jej marzeń wyrosłych na cierpieniu. Społeczeństwa żywią się tymi wyobrażeniami utopijnymi. Jak pisał Emil Cioran:

„społeczeństwu niezdolnemu do wytworzenia utopii i poświęcenia się jej grożą skleroza i ruina.” [27]

Czy jednak nadmiar mrzonek nie jest równie zgubny dla społeczeństwa? Współczesna rzeczywistość przepełniona jest takimi wizjami, lecz nie wszystkie można uznać za utopijne. Wiąże się to właśnie z nowym pojmowaniem tego słowa.

Przypisy:

- [1] Mannheim K., *Ideologia i utopia*. Wyd. Test. Lublin 1992. s. 172.
- [2] Mannheim K., *Ideologia i utopia*. Wyd. Test. Lublin 1992 s. 111.
- [3] Baczek B., *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*. Wyd. PWN. Warszawa 1994. s. 91.
- [4] Kowalska A., *Od utopii do antyutopii*. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 1987. s. 6.
- [5] Picht G., *Odwaga utopii*. Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1981. s. 202.
- [6] Mannheim K., *Ideologia i utopia*. Wyd. Test. Lublin 1992. s. 172.
- [7] Picht G., *Odwaga utopii*. Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1981. s. 16.
- [8] Mannheim K., *Ideologia i utopia*. Wyd. Test. Lublin 1992. s. 160.
- [9] Kołodziej-Duraś A., *O pozornych wolnościach w heterarchii organizacji sieciowych, o cyklu życia utopii i o potrzebie rozwijania krytycznej nauki o zarządzaniu*. W: *Spotkania z utopią w XXI wieku*. Red. Żuk P., Wyd. Oficyna Naukowa. Warszawa 2008. s. 147.
- [10] Bartz B., *O potrzebie utopii i nadmiarze apokaliptycznych wizji rozwoju społecznego*. W: *Demokracja, liberalizm, społeczeństwo obywatelskie. Doktryna i myśl polityczna*. Wyd. Uniwersytet Śląski. Katowice 2004. s. 132.
- [11] Kołodziej-Duraś A., *O pozornych wolnościach w heterarchii organizacji sieciowych, o cyklu życia utopii i o potrzebie rozwijania krytycznej nauki o zarządzaniu*. W: *Spotkania z utopią w XXI wieku*. Red. Żuk P., Wyd. Oficyna Naukowa. Warszawa 2008. s. 150.
- [12] *Słownik terminów literackich*. Red: Słowiński J., Wyd. Zakładu Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław 1988.
- [13] Baczek B., *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*. Wyd. PWN. Warszawa 1994. s. 134.
- [14] Baczek B., *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*. Wyd. PWN. Warszawa 1994. s. 134.
- [15] Tamże. s. 126.
- [16] Tamże. s. 99.
- [17] *Słownik terminów literackich*. Red: Słowiński J., Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław 1988. s. 288.
- [18] Baudrillard J., *Symulakry i symulacja*. Wyd. Sic! Warszawa 2005. s. 12.
- [19] *Słownik terminów literackich*. Red: Słowiński J., Wyd. Zakładu Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław 1988.
- [20] Kuras P., *Czym jest science fiction i fantasy*. http://piotr-kuras.w.interia.pl/z_sf_def.htm. 20.04.2010
- [21] A. Zgorzelski, *Fantastyka, utopia, science fiction*. Wyd. Uniwersytet Warszawski. Warszawa 1980. s. 47-48.
- [22] Tamże. s. 49.
- [23] A. Zgorzelski, *Fantastyka, utopia, science fiction*. Wyd. Uniwersytet

Warszawski. Warszawa 1980. s. 62.

[24] Fromm E., *Rewolucja nadziei, ku uczłowieczonej technologii*. Wyd. Rebis. Poznań 1996. s. 35-37.

[25] Baudrillard J., *Symulakry i symulacja*. Wyd. Sic! Warszawa 2005. s. 149-150.

[26] *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian. Ze świadomości utopijnej w refleksji językowej*. Red. Tokarza E., T. I. Wyd. Akademia Techniczno-Humanistyczna. Bielsko-Biała 1997. s. 54

[27] Cioran E., *Historia i utopia*. Wyd. Instytut Badań Literackich. Warszawa 1997. s.114.

Lucyna Nieuważna

Studentka drugiego roku filologii polskiej, specjalność medialna oraz kulturoznawstwo, członek Studenckiego Koła Naukowego Młody Menadżer.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 13-02-2011)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,921) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,921>)

Contents Copyright © 2000-2011 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2011 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl